Vammaisfoorumi ry
Handikapp forum rf
Finnish disability forum

Kirjallinen asiantuntijalausunto

17.5.2021

Eduskunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta
stv@eduskunta.fi

Asia: E 44/2021 vp Valtioneuvoston selvitys: EU:n vammaisstrategia

Ajankohta: sosiaali- ja terveysvaliokunnan kokous 18.5.2021 klo 10.00

Vammaisfoorumi ry kiittää eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuultavaksi ja jättää kirjallinen asiantuntijalausunto koskien EU:n vammaisstrategiaa.

Vammaisfoorumi on 28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 223 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta ihmistä.

Euroopan komissio julkaisi 3.3.2021 EU:n vammaisstrategian vuosille 2021–2030.
EU:n neuvoston päätelmät asiasta valmistellaan keväällä 2021.

EU:n vammaisstrategia perustuu EU:n toiminnasta tehtyyn sopimukseen, Euroopan unionin perusoikeuskirjaan, Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilariin ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan yleissopimukseen. Strategian tavoitteena on varmistaa vammaisten ihmisten täysipainoinen osallistuminen yhteiskunnan toimintaan. Strategian keskeisiä periaatteita ovat yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys.

Yleisiä huomioita

Vammaisfoorumi pitää hyvänä lähtökohtaa, jossa Suomi kannattaa EU:n vammaisstrategiaa ja sen tehokasta toimeenpanoa EU:ssa ja jäsenmaissa. On huomattava, että EU:n vammaisstrategia on laaja ja kunnianhimoinen. Kokonaisuudessaan siinä on seitsemän lippulaiva-aloitetta, 57 komission aloitetta sekä 23 jäsenmaille suunnattua toimenpidealoitetta. Vammaisten ihmisten itsenäisen elämän ja osallisuuden kannalta vammaisstrategian kirjaukset ovat kannatettavia.

Vammaisfoorumi pitää EU:n vammaisstrategiaa tärkeänä välineenä vammaisten ihmisten oikeuksien edistämisessä ja valtavirtaistamisessa sekä EU:ssa että jäsenmaissa. Lisäksi strategialla on tärkeä rooli YK:n vammaissopimuksen toimeenpanossa ja vammaissopimuksen merkityksen tiedostamisessa. Suomessa YK:n vammaissopimuksen kansallisessa toimintaohjelmassa vuosille 2020–2023 (sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:2) on määritelty toimenpiteet, joilla YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoa toteutetaan ja vahvistetaan kansallisella tasolla. Vammaisfoorumi katsoo, että nämä asiakirjat tukevat toisiaan, mikäli ne toimivat ohjenuorina vammaisten ihmisten itsenäiseen elämään ja osallisuuteen liittyvien asioiden valmistelussa ja käsittelyssä.

Vammaisten ihmisten asema koronaviruksen aiheuttamassa poikkeustilanteessa

Koronaviruskriisi on jo yli vuoden vaikuttanut koko yhteiskuntaan ja sen myötä myös vammaisten ihmisten asemaan. Vammaisfoorumi ja sosiaali- ja terveysministeriö tekivät koronaviruskriisin alkuvaiheessa tiivistä yhteistyötä vammaisten ihmisten aseman turvaamiseksi. Vammaisten ihmisten arjen sujumisen kannalta ongelmia on ollut muun muassa apuvälineisiin liittyvissä asioissa, vammaispalvelulain mukaisten palvelujen järjestämisessä poikkeustilanteessa, etäopetuksen onnistumisessa sekä asumispalvelujen vierailukielloissa.

Vammaisfoorumi toivoo, että koronaviruskriisi on antanut yhteiskunnalle ja sen toimijoille näkemystä ja välineitä ottaa huomioon vammaisten ihmisten asema mahdollisissa tulevissa poikkeus- tai kriisitilanteissa. Lisäksi on välttämätöntä ottaa vakavasti vammaisten ihmisten asema ja oikeudet, kun laaditaan ja toimeenpannaan suunnitelmia koronaviruskriisistä elpymiseksi ja palautumiseksi.

Esteettömyys ja saavutettavuus

Vammaisfoorumi pitää esteettömyyteen liittyviä kirjauksia kannatettavina. Sen sijaan saavutettavuus jää EU:n vammaisstrategiassa vähemmälle huomiolle. Saavutettavuus on oleellinen osa digitalisaatiota ja muun muassa EU:n saavutettavuusdirektiivin toimeenpanoa. Elleivät digitaaliset palvelut ole saavutettavia, esimerkiksi näkövammaiset ihmiset jäävät niiden ulkopuolelle.

Oikeus vapaaseen liikkuvuuteen

EU:n peruspilareihin kuuluvat ihmisten, tavaroiden, pääomien ja palveluiden vapaa liikkuvuus EU:n alueella. On tärkeää, että oikeus vapaaseen liikkuvuuteen tunnustetaan laajasti perusoikeutena myös vammaisten ihmisten kohdalla. Tällä hetkellä vammaisten ihmisten vapaassa liikkuvuudessa on käytännössä puutteita. Vaikka lupaavaa EU-oikeudellista oikeuskäytäntöä on muodostunut viime vuosina, tulee vapaaseen liikkuvuuteen kiinnittää huomiota myös politiikkatasolla EU:n vammaisstrategiassa ja sen toimeenpanossa.

Vammaisilla ihmisillä tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet liikkua, oleskella, opiskella ja tehdä työtä koko EU:n alueella. Tähän on kehitettävä työkaluja ja menetelmiä, jotta liikkumisen vapaus toteutuisi myös käytännön tasolla. Liikkumisen vapauden turvaamisella olisi oletettavasti myös positiivinen ja yhdenvertaisuutta edistävä vaikutus vammaisten ihmisten koulutus- ja työllistymismahdollisuuksiin. Jotta vammainen ihminen on yhdenvertaisessa asemassa vammattoman samanikäisen ja samassa elämäntilanteessa olevan ihmisen kanssa, myös hänellä tulee olla oikeus vapaaseen liikkuvuuteen EU:n alueella.

EU:n vammaiskortin käytön laajentaminen

Vammaisfoorumi kannattaa EU:n vammaiskortin käytön laajentamista kaikkiin EU:n jäsenmaihin. Käytön laajentamisessa on varmistettava, että EU:n vammaiskortti on tunnettu sekä eri palvelujen tarjoajien, yhteiskunnan eri tahojen toimijoiden, että vammaisten ihmisten ja vammaisten lasten perheiden parissa. Tunnettuus ei synny itsestään, vaan sen eteen on tehtävä työtä.

Vammaisten ihmisten työllisyysaste

Vammaisten ihmisten työllisyysaste on huomattavasti matalampi kuin koko väestön. Tilastotietoja on olemassa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämän näkövammarekisterin tilastoista. Niiden mukaan näkövammaisten työllisyysaste on 41,6 % sisältäen sekä kokoaikaisesti että osa-aikaisesti työskentelevät. Todennäköisesti kaikkien vammaisten ihmisten yöllisyysaste on noin 20 %.

On kannatettavaa, että Suomi korostaa ensisijaisena olevan aina vammaisten ihmisten työllistymisen avoimille työmarkkinoille. Tässä keskeisiä ovat yhdenvertaisuuslain mukaisten kohtuullisten mukautusten toteutuminen ja vammaisia työntekijöitä tai työntekijöitä kohtaan olevien asenteiden ja ennakko-oletusten parantuminen.

On positiivista, että Suomi korostaa avustavan teknologian ja apuvälineiden merkitystä työllistymisen edellytyksenä. Vammaisjärjestöjen kokemusten mukaan työnantajientietoisuudessa apuvälineistä, vammaisten ihmisten käyttämistä vammaispalveluista ja kohtuullistenmukautusten toteuttamisesta on kehitettävää. Vammaisjärjestöjen asiantuntemus on tässä tukena.

Vammaisfoorumi muistuttaa, että EU:n jäsenvaltioiden julkisen sektorin rooli vammaisten ihmisten työllistämisen suunnannäyttäjänä on oleellinen. Ilman positiivisia esimerkkejä avoimille työmarkkinoille työllistyminen ei lisäänny. Tosiasia on, ettei vammaisten ihmisten työllisyysasteessa ole tapahtunut huomattavia muutoksia, vaikka samat periaatteet ovat olleet esillä pitkään.

Vammaisfoorumi huomauttaa, että puhuttaessa vammaisten ihmisten työllisyydestä, puhuttaisiin nimenomaan vammaisista ihmisistä. Osatyökykyinen ja vammainen ovat osittain eri asioita, joita ei pidä sekoittaa. Vammainen ihminen ei ole automaattisesti osatyökykyinen eikä osatyökykyinen ihminen ole automaattisesti vammainen.

Vammaisten ihmisten koulutustaso

Koulutuspoliittisen selonteon ohella Suomessa on valmisteilla korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelma. Sen rooli vammaisten ihmisten näkökulmasta tullee olemaan oleellinen. Korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelman luonnos oli opetus- ja kulttuuriministeriön toteuttamalla lausuntokierroksella toukokuun 2021 alussa. Koulutuspoliittinen selonteko on parhaillaan eduskunnan käsittelyssä.

Vammaisfoorumi muistuttaa digitalisaation saavutettavuuden välttämättömyydestä. Saavutettavuus on varmistettava koulutussektorin käyttämissä ja hankkimissa digitaalisissa palveluissa. Ellei tätä varmisteta muun muassa näkövammaiset oppilaat ja opiskelijat sekä opiskelemaan hakeutuvat jäävät helposti syrjään. Digitaalisten järjestelmien saavutettavuus on varmistettava myös niissä järjestelmissä, joita käyttävät huoltajat tai koulutussektorin henkilöstö. Vammainen ihminen voi olla yhtä lailla oppilaan vanhempi tai muu huoltaja tai työntekijä ja työnhakija koulutussektorin tehtäviin.

Vammaiset ihmiset ovat mukana kaikilla koulutustasoilla. EU:n vammaisstrategiassa jää vähemmälle korkeakoulutus, joka on kuitenkin yksi keskeinen väylä matkalla työelämään.

Asumisen turvallisuus

Asumisen turvallisuuden kohdalla Suomi katsoo, että selkokielisen tiedon tuottamisen tarve tulisi tunnistaa vahvemmin ja selkokielisiä ohjeita tulisi kehittää. Selkokielen lisääminen on tärkeää. Lisäksi Vammaisfoorumi muistuttaa viittomakielisen materiaalin välttämättömyydestä.

EU:n vammaisstrategian tehokas toimeenpano

Vammaisfoorumi pitää välttämättömänä vammaisjärjestöjen tosiasiallisten osallistamismahdollisuuksien varmistamista. Tämä tarkoittaa myös vammaisjärjestöjen rahoituksen turvaamista.

Yhdenvertainen pääsy ja syrjimättömyys

Vammaisfoorumi kiinnittää huomiota vammaisten ihmisten oikeussuojaan. Oikeussuojamekanismeja on tarpeen kehittää, jotta vammaiset ihmiset voivat saada nopeasti asiansa käsiteltäväksi puolueettomasti. Erityisesti oikeussuojamekanismien vahvistamisen tulisi koskea vammaispalveluja. Muutoksenhakuprosessit ovat Suomessa hitaita, kankeita ja osittain myös kalliita. Tosiasia on, että muutoksenhakuprosessin aikana vammaiset ihmiset ovat ilman arjen sujumisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä palveluja.

Vaikutusarvioinnit

EU:n vammaisstrategian mukaan EU:n komissio muun muassa varmistaa osallisuuden ja vammaisasioiden huomioinnin vaikutusten arvioinnissa. Eduskunnan tarkastusvaliokunta on omana asianaan käsitellyt säädösehdotusten vaikutusarviointeja. Vammaisfoorumi on ollut tarkastusvaliokunnan kuultavana ja jättänyt kirjallisen asiantuntijalausunnon 24.3.2021.

Tarkastusvaliokunnalle jättämässään kirjallisessa asiantuntijalausunnossa Vammaisfoorumi toteaa, että yhdenvertaisuuden perusteella vammaisvaikutusten arviointi tulee tehdä osana lainsäädännön valmistelua. Perusteluna esitykselle olivat muun muassa YK:n vammaissopimus, vammaisten ihmisten haavoittuvampi asema yhteiskunnassa ja vammaisten ihmisten äänen kuulumattomuus. Systemaattisesti tehtynä

vammaisvaikutusten arviointi on mitä parhainta ennakoivaa oikeusturvaa vammaisten ihmisten ihmisoikeuksien ja oikeustilan vaikutusten arvioinnissa.

Moniperusteinen syrjintä

Osa vammaisista ihmisistä kuuluu myös muihin vähemmistöihin. Vammaisfoorumi muistuttaa, että vmoniperusteisen syrjinnän riski on todellinen esimerkiksi vammaisilla naisilla, vammaisilla maahanmuuttajilla tai vammaisilla seksuaalivähemmistöön kuuluvilla. On toivottavaa, että EU:n vammaisstrategiassa olisi otettu vahvemmin kantaa moniperusteiseen syrjintään puuttumiseen.

Lisätietoja Vammaisfoorumin puheenjohtaja Sari Kokko, 050 401 5802, sari.kokko@nkl.fi

Vammaisfoorumi ry

Sari Kokko
puheenjohtaja

Tarja Parviainen
varapuheenjohtaja